मुक्ती विमर्श

Title Code : MAHMAR52041

वर्ष : १ – Year : 1st । अंक : ६ – Issue:6th । २५ जुन–२५ जुलै २०२४ - Date: 25th June & 25th July 2024 । पाने ८ – Page : 8 । किंमत १० रुपये ।

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांच्या मते शिक्षणाचे उद्दिष्ट काय आहे?

डॉ. आंबेडकरांच्या शिक्षणाच्या दृष्टीचे उद्दिष्ट शहाणपण– योग्य आणि अयोग्य यांच्यात फरक करणे हे आहे; सहानुभूती– सहमानवाबद्दल आणि सामाजिक–समानतेवर विश्वास–विद्यार्थ्यांमध्ये. शिक्षणानेच दलितांची प्रगती होऊ शकते, असा आंबेडकरांचा विश्वास होता.

डॉ.आंबेडकर यांनी समता आणि न्यायाच्या तत्त्वांनुसार समाजाच्या पुनर्रचनेसाठी शिक्षण ही आवश्यक पूर्वअट आहे. ते म्हणाले की, 'शिक्षण हेच माणसाला निर्भय बनवते. त्याला एकतेचा धडा शिकवतो, त्याला त्याच्या हक्कांची जाणीव करून देतो आणि त्याच्या हक्कांसाठी संघर्ष करण्याची प्रेरणा देतो. जर ते त्याचे उद्दिष्ट पूर्ण करत नसेल तर ते निरुपयोगी आहे. डॉ. आंबेडकरांनी असे ठाम मत मांडले की, शिक्षणाला समाजासाठी प्राधान्य दिले पाहिजे आणि त्याचा उपयोग चारित्र्यसंपन्न व्यक्तींच्या वाढीसाठी केला पाहिजे. स्वतंत्र भारतातील सर्व नागरिकांना शैक्षणिक संधी उपलब्ध करून देण्यासाठी ते सर्वतोपरी प्रयत्न करतात. 'शिकवा, चेतवा आणि संघटित करा' असा त्यांचा ज्वलंत संदेश होता. डॉ.आंबेडकरांच्या मते विकसनशील देशाच्या शैक्षणिक पुनर्रचनेत प्राथमिक शिक्षणाचे महत्त्वाचे स्थान आहे. शिक्षणाचा अभाव हे गरीब लोकांच्या मागासलेपणाचे प्रमुख कारण असल्याचे त्यांनी ओळखले. म्हणूनच त्यांनी उच्च शिक्षणावर अधिक भर (पान ८ वर...)

मुख्य संपादक: डॉ. सुखदेव थोरात,

संपादक मंडळ: किशोर खांडेकर, डॉ. गौतम कांबळे, डॉ. जोगेंद्रनाथ गवई, विद्या चंद्रा, डॉ. अल्का पाटील,

सल्लागार मंडळ: डॉ. एम. एल. कासारे, डॉ. विमल थोरात,

जनसंपर्क व वितरण व्यवस्था :
डॉ. त्रिलोक हजारे ९४२२८१२६८४,
शुद्धोधन देशभ्रतार ८८३०४९४४५०

सं | पा | द | की | य

नैतिक शिक्षण आणि नवीन शैक्षणिक धोरण : संविधान विरोधी

सुखदेव थोरात – इमेरीटस प्राध्यापक, प्रादेशिक विकास अभ्यास केंद्र, जवाहरलाल नेहरू विद्यापीठ, दिल्ली

शिक्षणाचे मुख्य उद्दिष्ट म्हणजे ज्ञान आणि कौशल्ये प्रदान करणे, नैतिक मूल्यांचे शिक्षण हे शिक्षणाचे आणखी एक ध्येय म्हणून उदयास आले आहे. पहिला शिक्षण आयोग १८८२ पासून २०२० पर्यंत सुमारे २३८ वर्षे नैतिक शिक्षण हा चर्चेचा आणि धोरणाचा विषय राहिला आहे.

नवीन शैक्षणिक धोरण २०२० मध्ये शाळा आणि महाविद्यालयांच्या नैतिक शिक्षणाच्या अभ्यासक्रमात मोठा बदल प्रस्तावित करण्यात आला आहे. मात्र, या धोरणामुळे वाद निर्माण झाला आहे. हा वाद मुख्यतः भारतीय पारंपारिक वैदिक, धार्मिक विचार अभ्यासक्रमात लागू करण्याबाबत आहे. वैदिक नैतिक मूल्यांचे शिक्षण केंद्र सरकार तसेच काही राज्य सरकारांकडून दिले जाते. या शिक्षणाला विरोध करणा–यांनी शाळा, महाविद्यालये/विद्यापीठांमध्ये एकाच धर्माचे शिक्षण देण्यास ही तरतूद प्रतिबंध करते. परंतु स्वतंत्र्य विभागात सर्व धर्मांचा अभ्यास आणि संशोधन करण्याचे स्वातंत्र्य हा अनुच्छेद देतो.

म्हणून आपण या संपादकीय लेखात २०२० च्या नैतिक शिक्षण धोरणाशी संबंधित तीन मुद्द्यांवर चर्चा करतो. या तीन मुद्द्यांमध्ये,

१)भारतीय राज्यघटनेतील शाळा/महाविद्यालये/विद्यापीठांमध्ये धार्मिक शिक्षण देण्याबाबतची तरतूद, २) नवीन शैक्षणिक धोरण २०२० द्वारे प्रस्तावित नैतिक शिक्षणाचे स्वरूप याचा समावेश आहे. हे धोरण भारतीय राज्यघटनेच्या तरतुदींच्या विरोधात कसे जाते. आणि ३) नैतिक शिक्षण धोरणासाठी काही पर्यायी सूचना सुचविण्यात आल्या आहेत.

राज्यघटनेत धार्मिक तत्त्वज्ञानाच्या माध्यमातून नैतिक शिक्षणाची तरतूद

अनुच्छेद २८ काही शैक्षणिक संस्थांमध्ये धार्मिक शिक्षण किंवा धार्मिक उपासनेसाठी उपस्थित राहण्याचे स्वातंत्र्य

(१) पूर्णपणे राज्याच्या निधीतून चालवल्या जाणा–या कोणत्याही शैक्षणिक संस्थेत कोणतेही धार्मिक शिक्षण दिले जाणार नाही.

(२) खंड (१) मधील काहीही अशा शैक्षणिक संस्थेला लागू होणार नाही जी राज्याद्वारे प्रशासित आहे परंतु अशा संस्थेमध्ये धार्मिक शिक्षण दिले जाईल अशी आवश्यकता असलेल्या कोणत्याही देणगी किंवा विश्वस्ताखाली स्थापन केली गेली आहे.

(३) राज्याने मान्यता दिलेल्या कोणत्याही शैक्षणिक संस्थेत शिक्षण घेणा–या किंवा राज्याच्या निधीतून मदत मिळवणा–या कोणत्याही व्यक्तीने, अशा संस्थेत किंवा त्याच्याशी संलग्न असलेल्या कोणत्याही परिसरात आयोजित केल्या जाणा–या कोणत्याही धार्मिक शिक्षणात भाग घेणे किंवा कोणत्याही धार्मिक उपासनेत सहभागी होणे आवश्यक राहणार नाही, जोपर्यंत अशी व्यक्ती किंवा अशी व्यक्ती अल्पवयीन असेल तर त्याच्या पालकाने त्यासाठी आपली संमती दिली नसेल.

राज्यघटनेचा मसुदा तयार होत असताना (२९ऑगस्ट १९४७ –२६ नोव्हेंबर १९४९) पुन्हा एकदा नैतिक शिक्षणाचा चा प्रश्न उपस्थित झाला तथापि, त्याच वेळी, २८(२),२९ आणि ३०(१) या वेगवेगळ्या कलमांमध्ये, धार्मिक अल्पसंख्याकांद्वारे शाळा आणि उच्च शिक्षण संस्थांची स्थापना आणि कामकाज करण्यास आणि सरकारकडून अनुदान प्राप्त करण्यास देखील परवानगी आहे, जोपर्यंत ते शैक्षणिक संस्थेच्या प्रवेशांमध्ये धर्माच्या आधारावर भेदभाव करत नाहीत. या मसुद्याकडे घटनाकार कोणत्या मार्गाने पोहचले याचा मागोवा घेणे मनोरंजक ठरेल.

अशा प्रकारे संविधानाच्या अनुच्छेद २८(१) मध्ये पूर्णपणे राज्याच्या निधीतून चालवल्या जाणा–या कोणत्याही शैक्षणिक संस्थेत धार्मिक शिक्षणाची (विशिष्ट किंवा धार्मिक गटाची) तरतूद करण्यास मनाई आहे. तथापि, त्याच वेळी, २८(२), २९ आणि ३०(१) हे वेगवेगळे अनुच्छेद धार्मिक अल्पसंख्याकांद्वारे उच्च शिक्षणाच्या शाळा आणि संस्थांची स्थापना आणि कामकाज करण्यास परवानगी देतात. त्यांना अल्पसंख्याक धर्म शिकवण्याचीही परवानगी आहे. अट अशी आहे की हे शैक्षणिक संस्थेत प्रवेश घेते वेळी भेदभाव करत नाहीत. तसेच बहुसंख्य धर्माचे विद्यार्थी, हिंदूंना अल्पसंख्याक धर्मात दिलेल्या धार्मिक शिकवणुकीत सामील होण्याचा किंवा न होण्याचा पर्याय असतो. या संस्थांना सरकारकडून अनुदान देखील मिळते. डॉ. आंबेडकरांनी संविधानावरील चर्चेत सरकारने सहाय्य केलेल्या बिगर–अल्पसंख्याक (पान ३ वर...)